

ПЕДАГОГІКА

УДК 316:303

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.50.7-11>

О. Кожедуб, канд. соц. наук, доц.
kozedub2000@ukr.net
ORCID ID 0000-0001-7332-1727,
О. Соколіна, канд. філос. наук
sokolya2119@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-0566-8467,
Н. Сторожук, канд. психол. наук
storozhuk_natali@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-1500-8374,
А. Зарицька, наук. співроб.
zaralla@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-4238-0366

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ ЗБОРУ ЕМПІРИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВІЙСЬКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ НАУКОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Розкрито особливості застосування таких соціологічних методів збору первинної емпіричної інформації у військово-педагогічному науковому дослідженні, як: соціологічне опитування, соціологічне спостереження, соціологічний експеримент, метод контент-аналізу. Запропоновано огляд наукових напрацювань вітчизняних дослідників щодо практичного застосування соціологічних методів у психолого-педагогічних наукових дослідженнях, який дозволив з'ясувати, що це переважно література навчально-методичного характеру. Наведено істотний перелік наукових публікацій, які висвітлюють результати досліджень, у ході яких були застосовані методи опитування, спостереження, експерименту та контент-аналізу. Зауважено, що попри активне використання зазначених методів у дослідженнях військово-педагогічного та військово-психологічного характеру спостерігається відсутність публікацій, які б висвітлювали особливості застосування соціологічного інструментарію у прикладних військово-педагогічних дослідженнях. Саме це і спонукало до висвітлення цього питання. Здійснено короткий огляд зазначених методів, наведено їхні визначення та різновиди, що описують позитивні аспекти та недоліки їхнього застосування, а також особливості у військово-педагогічних наукових дослідженнях. Окреслено перспективи подальшого наукового пошуку, зокрема, планується проведення емпіричного військово-педагогічного дослідження, результати якого та особливості застосування одного з описаних соціологічних методів будуть розкриті в наступній спільній публікації.

Ключові слова: військово-педагогічне наукове дослідження, методи збору соціологічної інформації, соціологічне опитування, соціологічне спостереження, експеримент, контент-аналіз.

Постановка проблеми. Сучасна педагогічна наука у своїх прикладних наукових розвідках активно використовує методичний арсенал соціологічної науки. Автори цієї публікації здійснили спробу описати особливості їхнього застосування в прикладних військово-педагогічних дослідженнях. Зазначимо, що, використовуючи соціологічні методи збору первинної емпіричної інформації під час організації та проведення військово-педагогічного дослідження, науковець повинен враховувати методичні особливості індивідуальних і масових опитувань, особливості організації соціальних експериментів, соціологічних спостережень та якісно-кількісного аналізу документів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняний інформаційний науковий простір насичений публікаціями, які присвячені методології та методам соціально-педагогічного дослідження. Такі науковці, як Р. Вайнола [1], Г. Ніколаї [2], А. Донцов [3], С. Борисюк [4], Т. Федірчик, А. Предик [5], В. Лісовий [6], С. Сисоєва, Т. Кристопчук [7], розкривають особливості методології організації та проведення соціально-педагогічного дослідження зокрема, та використання методів дослідження загалом.

Задоволеність студентів станом навчально-виховного процесу, який досліджував Д. Швець [8], формат комунікаційного середовища студентів КНУКіМ у мережі Інтернет, який вивчала Г. Остапенко [9], було здійснено за допомогою методу соціологічного опитування. Окрему групу досліджень представляють публікації О. Адаменко, О. Ткаченко, Ю. Галан, Л. Литви, Є. Давоян, О. Заболотної, В. Литвин, О. Мариновської, Ю. Завалевського,

Н. Салтан, Н. Самовілової, В. Ткаченко та Л. Кожекіної, у яких представлено результати контент-аналізу найрізноманітніших проблем педагогічного характеру: професійної підготовки державних службовців [10], змісту соціальних проєктів освітнього спрямування [11], обдарованості й аутизму [12], порівняльно-педагогічних досліджень альтернативної освіти [13], індивідуальної траєкторії здобувачів вищої освіти [14], результатів педагогічних досліджень [15], історії профтехосвіти [16], центрів кар'єри провідних українських закладів вищої освіти [17], практику застосування принципів академічної доброчесності в українських вишах [18]. Проте, на жаль, представники військово-педагогічної науки, хоча і використовують соціологічні методи дослідження, але не висвітлюють особливості їхнього застосування у своїх наукових пошуках.

Мета статті охарактеризувати особливості застосування соціологічних методів дослідження у прикладних військово-педагогічних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціологічна наука має сьогодні у своєму арсеналі такі методи збору первинної соціологічної інформації, як: соціологічне спостереження, соціальний (соціологічний) експеримент, соціологічне опитування та контент-аналіз, які з успіхом використовуються у психолого-педагогічних дослідженнях, у тому числі, і у військово-педагогічних та військово-психологічних. Зазначимо, що за їхньою допомогою вивчається цілий спектр проблем: від індивідуальних до соціальних. Основне завдання, що стоїть перед науковцем, який досліджує військово-педагогічні проб-

леми, – це збір даних про особливий вид соціальної реальності – військово-педагогічний процес.

Як слушно зазначає українська соціолог Н. Паніна, досліджуючи соціальні проблеми, науковець насамперед звертає увагу на різноманітні *соціальні факти*, які дозволяють підтвердити або спростувати гіпотези, закономірності, тенденції розвитку, механізми детермінації досліджуваного соціального явища. Дослідниця вказує на фіксацію соціальних фактів у документах і наукових роботах попередників тощо [19]. У військово-педагогічному дослідженні такими соціальними фактами можуть бути наукове та методичне забезпечення освітнього та виховного процесу у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ), особливості педагогічної взаємодії військового педагога та курсанта (слухача); особливості використання військовим педагогом новітніх педагогічних технологій, ставлення курсантів (слухачів) до навчального матеріалу, доцільність використання тих чи інших методів навчання, особливості мотивації курсантів (слухачів) до навчання тощо. Проте, коли таких даних недостатньо, виникає необхідність проведення спеціального конкретного емпіричного дослідження для отримання необхідної інформації. Тоді в своєму науковому пошуку науковець застосовує *методи збору емпіричної інформації*. Останні, як стверджує Н. Черниш, представляють собою спосіб отримання вірогідних соціологічних знань, сукупність застосовуваних прийомів, процедур і операцій для емпіричного та теоретичного пізнання соціальної реальності [20].

Одним із найпоширеніших методів збору первинної інформації в соціологічній науці є метод *соціологічного опитування*, який являє собою збір соціальної інформації про досліджуваний соціальний об'єкт під час безпосереднього (інтерв'ю) або опосередкованого (анкетування) соціально-психологічного спілкування науковця з респондентом шляхом реєстрації відповідей останніх на сформульовані запитання. Особливостями застосування такого соціологічного методу у військово-педагогічних дослідженнях є втручання дослідника в поведінку опитуваного (курсанта, слухача), спрямовання її в потрібне русло. Проте слід пам'ятати, що таке втручання не має позначатися на якості отримуваної первинної соціологічної інформації. Організуючи і проводячи військово-педагогічне наукове дослідження, дослідник повинен точно знати генеральну та вибіркву сукупність (кого опитує), технологію проведення опитування (як запитувати, які запитання ставити) і бути впевненим у достовірності отриманої інформації.

Зауважимо, що достовірність отриманої емпіричної інформації під час опитування у військово-педагогічному дослідженні може бути забезпечена дотриманням таких правил: запитання мають бути сформульовані так, щоб вони були зрозумілі респонденту (курсанту, слухачу), тобто запитання мають враховувати його рівень освіти, культури тощо; у закритих запитаннях "віяло відповідей" має бути зрозумілим респонденту (курсанту, слухачу); має бути створена така атмосфера, яка б сприяла отриманню щирих відповідей.

Як зазначає Н. Черниш, якість первинної соціологічної інформації, яку отримує дослідник під час проведення опитування, залежить від дотримання певної процедури опитування, тобто мати такі фази, як: адаптація, досягнення поставленої мети, зняття психологічної напруги [20].

Соціологічні опитування, які зазвичай використовуються у військово-педагогічних дослідженнях, можна класифікувати таким чином: заочні (анкетування) та очні

(інтерв'ю), які характеризуються особливостями взаємозв'язку дослідника (інтерв'юера) та респондента (курсанта, слухача); суцільні та вибіркві, які вирізняються ступенем охоплення сукупності респондентів; стандартизовані, які проводяться за заздалегідь підготовленим планом, і нестандартизовані, або вільні, які вирізняються ступенем формалізації; одноразові та багаторазові, які відрізняються частотою проведення.

Різновидами соціологічного опитування, які використовуються у військово-педагогічному дослідженні, є: анкетування, інтерв'ю, опитування експертів і соціометричне опитування.

Наступним соціологічним методом, який застосовують дослідники військово-педагогічних проблем, є *соціологічне спостереження*, яке представляє собою цілеспрямоване, систематичне, безпосереднє відстеження і фіксацію певних військово-педагогічних процесів та фактів. Цей метод застосовується науковцями тоді, коли дані про досліджуване військово-педагогічне явище мають бути максимально вільними від раціональних та емоційних властивостей емпіричного об'єкта. Наприклад, С. Теремко соціологічне спостереження класифікує таким чином: за ступенем формалізації, тобто структуроване (проводиться за чітко розробленим планом) чи неструктуроване (передбачає визначення лише загальних ознак ситуації, а не чіткий план дій науковця-спостерігача); за місцем проведення, тобто польове спостереження (об'єкт перебуває в природних умовах) чи лабораторне (умови його проведення визначає і створює дослідник). Останнім часом у пригоді стали такі технічні засоби, як кінокамера і фотоапарат, які допомагають зафіксувати зміни, що відбуваються у військово-педагогічному процесі: за ступенем участі спостерігача в досліджуваній ситуації, тобто дослідник перебуває поза процесом чи явищем, які вивчає, чи певною мірою є учасником досліджуваного процесу; за регулярністю, тобто систематичні (проводять регулярно протягом певного часу) і несистематичні (дослідження проводяться час від часу); за метою, характером об'єкта спостереження, тобто монографічні (охоплюють велику кількість різноманітних взаємопов'язаних соціальних явищ) і пошукові (використовують з метою пошуку певних фактів, необхідних для досягнення певних цілей). Цікавим і корисним у військово-педагогічному дослідженні є метод самоспостереження [21].

Обираючи той чи інший метод соціологічного спостереження, дослідник повинен зважати на деякі його особливості. По-перше, подія та спостереження за нею відбуваються одночасно. По-друге, має відбуватись безпосередній контакт науковця-спостерігача з об'єктом спостереження. По-третє, під час спостереження треба прагнути цілісності сприйняття, єдності раціонального та емоційного у процесі спостереження. По-четверте, спостереження може бути використано і як самостійний метод збору інформації про військово-педагогічне явище, і як складова інших методів (напр., інтерв'ю) [21].

Розкриваючи технологію соціологічного дослідження, Н. Паніна звертає увагу на переваги та недоліки соціологічного спостереження. Наприклад, перевагами вона вважає оперативність отримання інформації, відносно дешевизна, легкість використання інструментарію, можливість використання в пошукових дослідженнях, а недоліками – неможливість повністю позбавитись суб'єктивізму; неможливість повторних спостережень за військово-педагогічними процесами, явищами та фактами; переважно фіксується інформація про дії людей, а не щодо їхніх цілей, мотивів, цінностей, настанов [19].

Особливе місце у військово-педагогічних дослідженнях займає метод *експерименту*. Це загальнонауковий метод отримання нових знань у керованих і контрольованих умовах, метод, під час якого отримують інформацію про кількісні та якісні зміни характеристик, діяльності та поведінки соціального об'єкта (у нашому випадку курсанта або слухача, курсантських або слухацьких підрозділів) під дією певних факторів, у спеціально створених умовах, які контролює експериментатор [21]. Основною метою військово-педагогічного експерименту є перевірка гіпотез, результати яких мають прямий вихід на військово-педагогічну практику та управлінські рішення. Зазвичай експеримент класифікують за типом експериментальної ситуації: польовий чи лабораторний; за логічною структурою доказів гіпотез: лінійний чи паралельний [22].

Варто зазначити, що метод експерименту має переваги і недоліки, які необхідно враховувати науковцю під час проведення військово-педагогічного дослідження. Перевагами вважається можливість конструювання моделі соціального процесу (військово-педагогічного процесу), і перевірки її раціональності та доцільності; можливість використання передових дослідницьких технологій. Недоліками ж цього методу є неможливість повної відповідності експериментальних умов соціальній реальності, великі витрати коштів і часу на проведення експерименту; не завжди можлива реалізація експериментів у соціальній практиці.

Зауважимо, що учасники (курсанти, слухачі) експериментальної та контрольної груп повинні бути ідентичними за кількісними та якісними характеристиками (кількість, вік, спеціальність, розподіл обов'язків тощо). Якщо якісь важливі групові властивості не можуть бути вирівняні, слід спробувати їх якимось чином нейтралізувати або врахувати під час аналізу результатів.

Дослідник при організації військово-педагогічного експерименту повинен враховувати, що кожен експеримент проходить декілька етапів, зазвичай їх чотири.

Перший етап – це теоретико-пізнавальний. На цьому етапі дослідник аналізує наукові роботи за темою експерименту; з'ясовує невирішені раніше проблеми; уточнює тему дослідження; формулює мету і завдання дослідження; вивчає існуючі в теорії і практиці шляхи, які сприяють вирішенню проблеми; визначає теоретичні положення, які підлягають перевірці; формулює гіпотези; визначає об'єкт, предмет і експериментальні завдання дослідження.

Другий етап – підготовчий (методичний). На цьому етапі дослідник розробляє програму експерименту, а саме: визначає необхідний час для його проведення; обирає необхідну кількість експериментальних об'єктів (учасників експерименту); відбирає конкретні методики для вивчення стану експериментального об'єкта (анкетне опитування, інтерв'ю, експертна оцінка тощо); готує план щодо створення відповідних ситуацій; перевіряє доступність і ефективність методик на невеликому масиві (пілотажне дослідження); визначає показники та параметри, які будуть ілюструвати динаміку змін в експериментальному об'єкті під впливом відповідних соціальних чинників.

Третій етап, який складається з двох частин: створення експериментальної ситуації і власне експерименту. Створення експериментальної ситуації охоплює вивчення початкового стану системи, у якій проводиться експеримент (соціально-демографічна ситуація, статеві-вікова, професійно-кваліфікаційна, рівень задоволеності освітнім процесом, морально-психологічним кліматом, керівництвом курсантського (слухацького)

підрозділу, взаємовідносинами у підрозділі тощо); формування критеріїв та показників ефективності запропонованої системи; проведення інструктажу учасників експерименту щодо його порядку та умов. Далі реалізують систему заходів щодо вирішення відповідного експериментального завдання (формування навчальної мотивації, формування інтересу до військової професії, перевірка ефективності методики викладання тощо); фіксують дані експерименту на основі проміжних зрізів, які характеризують зміну об'єктів під впливом експериментальної системи заходів; виявляють ускладнення та можливі типові недоліки під час проведення експерименту; оцінюють затрати часу та зусиль.

Четвертий етап – підведення підсумків експерименту. На цьому етапі дослідник робить висновки щодо кінцевої мети експерименту та підтвердження (або спростування) висунутої гіпотези. Саме на цьому етапі відбувається опис результатів здійснення експериментальної системи заходів (кінцевий стан формування навчальної мотивації, формування інтересу до військової професії, ефективність застосування методики викладання тощо); характеризують умови, за якими експеримент дав позитивні наслідки (навчальні, виховні, морально-психологічні, гігієнічні, навчальні, матеріальні тощо), дані щодо затрат часу, зусиль і засобів; межі застосування перевіреної експериментом системи заходів.

Важливим елементом аналізу результатів експерименту є вироблення науково-практичних рекомендацій з чітко зазначеною границею можливого застосування системи заходів у соціальній практиці, тобто вироблення таких рекомендацій, які допоможуть оптимізувати освітній процес у ВВНЗ.

З наукової точки зору ретельно підготовлене і проведене експериментальне дослідження має велике значення. Воно виявляє найбільш суттєві детермінанти процесів розвитку та їхніх дій, а водночас і найефективніші можливості управління ними. Тому такого роду дослідження мають практичне значення, оскільки спроможні безпосередньо з'ясувати зміни відповідних соціальних і психічних процесів, а також можливості управління ними [22].

У сучасній вітчизняній військово-педагогічній науці *контент-аналіз* як якісно-кількісне вивчення документів порівнянно з іншими соціологічними методами збору первинної емпіричної інформації застосовується досить рідко. Водночас в історії розвитку методу є широкий позитивний досвід його використання. Контент-аналіз – це метод (стандартна методика) якісно-кількісного аналізу змісту документів з метою виявлення або вимірювання різних фактів і тенденцій, зафіксованих у цих документах. Вирізняє цей соціологічний метод з поміж інших методів те, що він допомагає у військово-педагогічному дослідженні вивчити соціально-педагогічний, соціально-психологічний контекст. Контент-аналіз можна використовувати і як основний, і як допоміжний метод військово-педагогічного наукового дослідження.

До основних методів аналізу документів належить традиційний і формалізований. Суть першого підходу полягає в поглибленому логічному дослідженні змісту документів – це інтенсивний аналіз. Він може бути зовнішнім (аналіз контексту документа) і внутрішнім (дослідження змісту документа). Формалізований аналіз документів полягає у тому, щоб знайти такі легко перелічені ознаки, риси, властивості документа, які з необхідністю відбивали б певні суттєві сторони змісту. Такий метод характеризує проведення екстенсивного аналізу. Він може здійснюватися також у формі кількісного аналізу (техніка виведення висновку, виробленого завдяки

об'єктивному та систематичному виявленню відповідних завдань дослідження характеристик тексту) [22].

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що розглянуті соціологічні методи збору первинної емпіричної інформації можуть успішно використовуватись у найрізноманітніших військово-педагогічних дослідженнях. Для отримання достовірної інформації науковцям треба дотримуватись необхідних правил, які обумовлюють її достовірність та надійність. У подальшому автори статті мають на меті здійснити емпіричне військово-педагогічне дослідження одним з розглянутих методів та описати його результати й особливості використання.

Список використаних джерел

1. Вайнола Р. Х., Ясточкина І. А. Організація та проведення соціально-педагогічного дослідження : навч.-метод. посіб. для студ. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. 212 с.
2. Ніколаї Г. Ю. Методологія та технологія науково-педагогічних досліджень : навч. посіб. Суми : Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка, 1999. 106 с.
3. Донцов А. В. Методологія та методика соціально-педагогічних досліджень : метод. рек. і програма курсу. Харків : Ксилон, 2001. 31 с.
4. Методологія і методи соціально-педагогічних досліджень : плани практ. та лаб. занять / уклад. С. О. Борисюк та ін. Ніжин : вид-во НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2004. 29 с.
5. Науково-дослідна робота студентів і методологія педагогічних досліджень : навч. посіб. / уклад. Т. Д. Федірчик, А. А. Предик. Чернівці : Рута, 2004. 71 с.
6. Лісовий В. А. НДРС і методологія педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб. Чернівці : Рута, 2007. 76 с.
7. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : підруч. для магістрів. Рівне : Волинські обереги, 2013. 359 с.
8. Швець Д. Є. Соціологічне опитування як механізм моніторингу задоволеності студентів станом навчально-виховного процесу // Гуманітарний вісн. Запорізької держ. інженерної академії, 2011. Вип. 47. С. 237–243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2011_47_26 (дата звернення: 15.05.2022).
9. Остапенко Г. Формат комунікаційного середовища студентів КНУКіМ у мережі Інтернет: соціологічне опитування // Вісн. Книжж. палати, 2013. № 4. С. 47–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2013_4_15 (дата звернення: 15.05.2022).
10. Адаменко О. В., Ткаченко О. В. Методика контент-аналізу публікацій з питань професійної підготовки державних службовців // Наук. вісн. Донбасу, 2013. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_43 (дата звернення: 12.01.2022).
11. Галан Ю. В., Литва Л. А. Контент-аналіз соціальних проєктів освітнього спрямування 2015 р. в Україні // Соціальна робота в Україні: теорія і практика, 2016. № 3-4. С. 14–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srutip_2016_3-4_4 (дата звернення: 15.05.2022).
12. Давоян Є. Обдарованість і аутизм: контент-аналіз дослідженості проблеми // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика, 2014. Вип. 2. С. 112–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2014_2_17 (дата звернення: 15.05.2022).
13. Заболотна О. А. Застосування методу контент-аналізу у порівняльно-педагогічних дослідженнях альтернативної освіти // зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-ту. Педагогічні науки, 2014. Вип. 66. С. 122–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnpu_2014_66_22 (дата звернення: 15.05.2022).
14. Литвин В. Індивідуальна освітня траєкторія здобувачів вищої освіти: контент-аналіз поняття, принципи побудови, форми та методи реалізації // Молодь і ринок, 2021. № 9. С. 93–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2021_9_20 (дата звернення: 15.05.2022).
15. Мариновська О., Завалевський Ю. Метод контент-аналізу в педагогічних дослідженнях: аналіз наукової літератури // Обрії, 2014. № 2. С. 17–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/obrii_2014_2_8 (дата звернення: 15.05.2022).
16. Салтан Н. М. Використання контент-аналізу в дослідженнях з історії профтехосвіти // зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Серія "Історія та географія", 2011. Вип. 41. С. 143–146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2011_41_34 (дата звернення: 15.05.2022).
17. Самовілова Н. О. Контент-аналіз центрів кар'єри провідних українських ВНЗ // Вісн. Луганськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки, 2016. № 6(2). С. 199–208. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2016_6\(2\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2016_6(2)_29) (дата звернення: 15.05.2022).
18. Ткаченко В., Кожечкіна Л. Досвід застосування методу контент-аналізу до дослідження практик академічної доброчесності в українських ВНЗ // Освітня аналітика України, 2017. Вип. 1. С. 55–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/educanalukr_2017_1_8 (дата звернення: 15.05.2022).
19. Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження : курс лекцій. Київ, 2007. 320 с.

20. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій : підручник. Львів : Кальварія, 2003. 543 с.
21. Теремко С. Соціологія : навч. посіб. Київ : Лібра, 2001. 224 с.
22. Жоль К. К. Соціологічний експеримент. URL: <https://ukrtextbook.com/sociologiya-zhol-k-k/sociologiya-zhol-k-k-sociologichnij-eksperiment.html> (дата звернення 15.05.2022).

References

1. Vainola, R.H., Yastochkina, I.A. (2016). Organization and carrying out of social and pedagogical research: (teaching-methodical manual for students of special 231 "Social work" according to the educational program "Social pedagogy" of educational-qualification level "master"). Kyiv: National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov [In Ukrainian]
2. Nikolai, G.Yu. (1999). Methodology and technology of scientific and pedagogical research: textbook for students of music and pedagogical faculties of higher educational institutions and graduate students. Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko. Sumy [In Ukrainian]
3. Dontsov, A.V. (2001). Methodology and methods of socio-pedagogical research: methodical recommendations and course program. Kharkiv [In Ukrainian]
4. Methodology and methods of socio-pedagogical research: plans for practical and laboratory classes / compiler S.O. Borysiuk [et al.]; Nizhyn: Publishing House of the Mykola Gogol National State Pedagogical University. (2004). [In Ukrainian]
5. Research work of students and methodology of pedagogical research: textbook / compiled by T.D. Fedirchik, A.A. Predyk; Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovych. Chernivtsi: Ruta. (2004). [In Ukrainian]
6. Lisovyi, V.A. (2007). Research work of students and methodology of pedagogical research: educational and methodical manual. Chernivtsi: Ruta [In Ukrainian]
7. Sysoeva, S.O., Kristopchuk, T.E. (2013). Methodology of scientific and pedagogical research: textbook for masters in "Higher School Pedagogy". Rivne: Volyn charms. [In Ukrainian]
8. Shvets, D.E. (2011). Sociological survey as a mechanism for monitoring student satisfaction with the state of the educational process. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhia State Engineering Academy*. 2011. Issue 47. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2011_47_26
9. Ostapenko, G. (2013). Format of communication environment of students of Kyiv National University of Culture and Arts on the Internet: sociological survey. *Bulletin of the Book Chamber*. № 4. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2013_4_15
10. Adamenko, O.V., Tkachenko, O.V. (2013). Methods of content analysis of publications on training of civil servants. *Scientific Bulletin of Donbass*. № 4. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_43
11. Galan, Yu.V., Lytva, L.A. (2016). Content analysis of social projects in 2015 in Ukraine. *Social work in Ukraine: theory and practice*. № 3-4. http://nbuv.gov.ua/UJRN/srutip_2016_3-4_4
12. Davoyan, E. (2014). Giftedness and autism: content analysis of the problem. *Education and upbringing of a gifted child: theory and practice*. Issue 2. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2014_2_17
13. Zabolotna, O.A. (2014). Application of the method of content analysis in comparative pedagogical research of alternative education. *Collection of Scientific Papers of Kherson State University: Pedagogical Sciences*. 2014. Issue 66. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2014_66_22
14. Lytyyn, V. (2021). Individual educational trajectory of higher education students: content analysis of the concept, principles of construction, forms and methods of implementation. *Youth and the market*. № 9. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2021_9_20
15. Marynovska, O. Zavalevskiy, Yu. (2014). Method of content analysis in pedagogical research: analysis of scientific literature. *Horizons*. № 2. http://nbuv.gov.ua/UJRN/obrii_2014_2_8
16. Saltan, N.M. (2011). The use of content analysis in research on the history of vocational education. *Collection of scientific works of Hryhoriy Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. History and Geography Series*. 2011. Issue 41. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2011_41_34
17. Samovilova, N.O. (2016). Content analysis of career centers of leading Ukrainian universities. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical sciences*. 2016. № 6 (2). [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2016_6\(2\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2016_6(2)_29)
18. Tkachenko, V., Kozhekina, L. (2017). Experience in applying the method of content analysis to the study of practices of academic integrity in Ukrainian universities. *Educational analytics of Ukraine*. 2017. Issue 1. http://nbuv.gov.ua/UJRN/educanalukr_2017_1_8
19. Panina, N.V. (2007). Technology of sociological research: a course of lectures. Kyiv. [In Ukrainian]
20. Chernysh, N. (2003). Sociology. Course of lectures: textbook. Lviv: Calvariya. [In Ukrainian]
21. Teremko, S. (2016). Sociology: Textbook. Kyiv: Libra. [In Ukrainian]
22. Zhol, K.K. Sociological experiment. <https://ukrtextbook.com/sociologiya-zhol-k-k/sociologiya-zhol-k-k-sociologichnij-eksperiment.html>

Надійшла до редколегії 21.05.22

O. Kozhedub, PhD in Sociology Sci., Ass. Prof.

kozhdub2000@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-7332-1727,

O. Sokolina, PhD in Philosophy Sci.

sokolya2119@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-0566-8467,

N. Storozhuk, PhD in Psychology Sci.

storozhuk_natali@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-1500-8374,

A. Zaritska, Researcher

zaralla@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-4238-0366

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PECULIARITIES OF APPLICATION OF SOCIOLOGICAL METHODS OF COLLECTING EMPIRICAL INFORMATION IN MILITARY AND PEDAGOGICAL SCIENTIFIC RESEARCH

The authors of this article show the peculiarities of the application of such sociological methods of collecting primary empirical information in military and pedagogical research as: opinion poll, sociological observation, sociological experiment, method of content analysis. The authors offer an overview of scientific developments of native researchers on the practical application of sociological methods in psychological and pedagogical research. This overview showed that it is mainly literature of an educational and methodological nature. The authors also suggested a list of scientific publications that highlight the results of research in which methods of opinion poll, observation, experiment and content analysis were used. The authors emphasize that despite the active use of these methods in research of military-pedagogical and military-psychological nature, there is a lack of publications that would highlight the peculiarities of the use of sociological tools in applied military-pedagogical research. The latter became the purpose of this publication. Moreover, the article provides a brief overview of such methods as: opinion poll, sociological observation, experiment and content analysis. The authors define methods, their varieties, describe the advantages and disadvantages of their application, briefly define the peculiarities of their application in military pedagogical research. Summing up, the authors outline the prospects for further scientific research. The next step is to conduct an empirical military-pedagogical study, the results of which and the peculiarities of the application of one of the sociological methods described in this article will be shown in the next joint publication.

Keywords: *military-pedagogical scientific research, methods of collecting sociological information, opinion poll, sociological observation, experiment, content analysis.*